

ПРИЧА „ДНЕВНИКА“

Време, реч, књиге

Борис Лазих

Реч, Време књиге, два врхунска књижевна координата. Сви смо хтели да будемо део те приче, исечак из тог пазла, одломак шире генерацијске целине. Хтели смо да објављујемо прилоге у Речи, књиге код Пеђе Марковића. Друга је ствар колико је ко успео у томе. За неког су сва врата била широм отворена, неко је непрестано гурао камен уз брдо. Већина се људи познавала одраније: ја сам дошао ниоткуда.

Дошао сам ниоткуда, мада доћи из Париза не значи доћи из недођије, маколико снажан био его појединих представника локалне елите. Међутим, када је реч о генерацији којој припадам, то је, најпростоји речено, била једна расута генерација: без упоришта. Слободни електрони, нисмо група, немамо гласила, нема манифеста. Око нас је расуло рата и друштвена беда.

Чудо сам већ и по томе што долазим оданде где би сви да оду, и где се сви, уосталом, већ и налазе: чеда премијера живе у Нувели, клинци елитних бранши су Ротаријанци чији родитељи већ имају неку функцију у Америци а сутра ће у Бриселу. Ми смо генерација у процепу: ко је ухватио залет на време, тек тај претендује на место професора неког од првокласних колеџа Источне обале, хирурга западни мегалополиса, електротехничара Силиконске долине или Сијетла. У најмању руку, на неког који глуми на социјали, у Амстердаму. Дешавају се чуда, то вам је као у Павићевом роману: док овде тавориш као подстанар у тридесет квадрата на Калуђерици, тамо за годину две улећеш у прву кућу, а кола те дочекају – хтео не хтео – чим долетиш.

Другачије и не би могао да послујеш. Премда сам у раскораку са својом геерацијом, разумем разлоге и изборе својих савременика. Колико је само пионира малих који су, запањено угледавши Топ Ган, још као клинци, у мрочној сали балканске забити у магновењу постали Американци. Данас нам шаљу поздраве са Лонг Ајленда (један се на слици рукује са Клинтоном!), из Риверсајда, живећи животима каквим ниједан Црнац југа (или где било у САД-у) за једну генерацију ни у сну не постиже. Овде сам из других разлога и, мада и несвестан тога, слутим да би, једном, могло да ме кошта.

Сатир и ја, на кварно, улазимо у Халу 1 Сајмишта. Улазимо, са Савског кеја, прелазимо преко пруге. Неко је, баш ту, развалио жичану ограду и почупао врата. Писци не треба да плаћају улазницу. Не би тог циркуса ни било, да није њих. Сајам књига: пишчев свечар. У току тих недељу дана, Београд је, у најдословнијем смислу, Центар света. Већ после првог јутра, ракију пијеш уместо воде. Хватамо споредни улаз, Халу 4. Сатир се одмах задржава код штанда Врањанца који, ове године, сви кажу, точи најбољу домаћу ракију. Ту је са женом. Ја се пробацијам, кроз полове, калуђерице и туце богомољача (наврло, ове године, на Сабрана дела Владике Николаја), до степеница: правац на спрат. Тамо, на спрату, је рај. Безброј антиквара, сијасет старих (и још старијих!), наслова:

штанд гломазан ко трособан стан нуди ми више издања него што их има у архивама СКЗ-а! Читаве се полице плаве, плаве се и моје очи с њима! Другде су нахајно треснули читаве хрпе часописа за децу и младеж: Кекец, Стрип 82, Микијев Алманах, Строритека, Алана Форд, оригинална издања и превод. Просто не знам одакле бих да почнем, али нема везе: овај свечар траје десет дана и сваког сам дана присутан и сваког дана пуњам. Сматрам да је потпуно легитимно да, као писац, не плаћам улазницу. Кинта је за куповину књига, и то ових, оваквих, антикварних, остало добијеш на поклон, а мезиш где стигнеш. Те ствари похваташ већ првих дана. За те ствари нема вештијег од Сатира. Он је стари зналац, а ја се шлепам уз њега и учим.

Не знам, понекад ми је довољно да књигу узмем у руке, да је овлаш, омиришем, додирнем, отворим, где било, и погледам папир, вршцу, фронт, па да је вратим одакле сам је узео и да ми срце буде на месту. За многе наслове, о којима бих размишљао, којих би се сетио, пожелело, знам где могу да их пронађем, угледам, отворим, заситим се. Али је сасвим друге природе страст за књигом без које не можеш. Као клинац сам разбијао касицу и трчао да купим последњи примерак Strangea, а десило се и да се почастим код родитеља, не знајућ за вредност петодинарки, иако би ми кованица необично блештала на длану и још необичније привлачила око продавцу новина. Пар њих је тако нестало у жару хитњи ка стриповима! Када те ухвати та страст за штивом, нема тог лека, нема те препреке која би могла да те спречи у његовој набавци. Ту влада исти принцип као за цанкија. Уосталом, о истом је реч. На сајму књига нема шта лепо није: од дизајна штандова водећих издавача до наслова књига и часописа, али је његово срце баш ту, у том одељењу за антикваре, у Хали 4. Најлепше је кад се додирну неко петпарачко издање са модерним класиком на рафу дугачком као бродска палуба; најнепријатније кад набасаш на другог страственог znalца, који баш тад посеже за књигом на коју кибичујеш.

Неко дође са унапред припремљеним списком књига, стрипова и часописа који недостају његовој кућној библиотеци. Покушава сам и то, али цаба. Већа је сласт кад, одједаред, наиђеш на одавно заборављени наслов, кад ти се догоди радост изненадног, поновљеног сусрета с књигом/универзумом. То као да је сусрет са собом, давним и заборављеним. Довољно је да склопим очи – не, нетачно: не морам ни да их склапам – па да угледам тај простор среће, тих недељу дана страсти за књигом (за сусретима) у којима других обавеза нема до те: бити ту, и бити део игре. ■



ИНТЕРВЈУ: ФЕДОН ПАПАМИХАЕЛ, ДИРЕКТОР ФОТОГРАФИЈЕ

Стварати значи и креативно бирати

Готово да нема просечног филмофила који није видео један, а још вероватније, бар два филма које као директор фотографије потпишује Федон Папамихаел. Снимио их је више од 70, међу којима су „Странпутице“, „Потомци“ и „Небраска“ Александра Пејна, „Хотел од милион долара“ Вима Вендерса, „Идентитет“, „У 3:10 за Јуму“, „Ход по ивици“, „Индијана Џонс и артефакт судбине“ Џејмса Менголда, „W“ Оливера Стоуна, „Мартовске иде“ Џорџа Клунија... Почев од телевизијског филма „Sketch Artist“ (1992), Папамихаел је и режирао седам остварења, међу којима су „Arcadia Lost“ (2009) и „Lost Angeles“ (2012). На овогодишњем. 31. фестивалу европског филма Палић, где је добио Награду „Александар Лифка“ за изузетан допринос европској кинематографији, приказано је његово најновије остварење „Светлост бледи“ из 2023. године.

● **Чиме се заправо бави директор фотографије на филму? Може ли се о њему говорити као о сликару, али који слика у покрету?**

– Почео сам као сликар. Мој отац је био сликар и ја сам то желео да будем. Затим сам открио фотографију, а када смо видео један филм Жан Лик Годара и одушевио се како је снимљен, како је ухваћен покрет у њему, помислио сам како је то и интересно, јер ту је још један слој за креацију слике – покрет. Ја тада и даље остајем при томе да сликама светлом, али одлучу-

Веома волим Александра Пејна, обојица имамо грчко-америчко порекло, а и иста смо генерација. Заједно смо направили пет филмова. Мој други омиљени редитељ је Џејмс Менголд, са којим сам радио седам филмова

јем да се бавим покретном сликом. Задатак директора фотографије је снимање покрета, али ту је још нешто јако занимљиво. У целој ствари осветљење је оно што је најинтересантније и најважније. Зато, када се школујете за овај посао, пуно времена посвећујете проучавању сликарства и томе шта опште одабрати да се гледаоцу прикаже. Ви бирате како ћете снимити неки лик, простор око њега, ви као сликар покретних слика одлучујете о много тога.

● **Како су се у тај посао уденуле неове технологије снимања и монтаже?**

– Са новим технологијама свако може да снима филм. Рецимо, и са мобилним телефоном сада не морате да мислите о светлу, јер то за вас чини неко други. Међутим, ближе ми је то да користим филмску расвету и креирам осветљење, јер тако стварам бирајући оно шта ја хоћу. Креација се састоји и од доношења одлука шта публици приказати а шта не, у томе да одлучим када ћу стварати таму, а када и како ћу нешто осветлити. С друге стране, сада уз помоћ модерне технологије могу да снимим филм без да користим расвету. Дакле, филм могу да направим без многих ставки, али класичан приступ је оно из чега сам потекао и део је можда у континуитету. Рад са новим технологијама је питање избора, и са њом је лакше радити јер су те модерне камере много осетљивије, није им потребна огромна расвета. Управо радим филм о Бобу Дилану и жеља је да то што ће се видети веома личи на шездесете. Радања се



фото: Дамир Вуковић

оиграва Њујорку између 1961. и 1966. и то ће визуелно одредити филм. Зато ћемо радити тако да дигиталну фотографију принтамо на филм и онда то враћамо у дигитални формат.

Мој пријатељ, чувени директор фотографије Јануш Камински, који је поред осталог снимао „Шиндлерови листи“, ради дигитално и каже да то мрзи и да би се вратио филмској техници. Међутим, оно штоје добро и што волим код савремене технологије снимања је да могу да радим ноћу, да се крећем брже. Мислим да то генерално одговара и редитељима, јер одмах могу да виде снимљени материјал а не да чекају шта ће им стићи из лабораторије. Такође, померање гранаца, као и оно што се тражи, може се сада постизати много лакше. Међутим, многи редитељи то не воле, јер сад и продуценти, материјал могу одмах да виде и одједном сви имају своје мишљење...

● **Из искуства директора фотографије и сниматеља, и као редитеља, шта је по Вама најважније, а шта најкрхкије у процесу настанка филма?**

– Мислим да је то динамика глумца у разумевању шта је суштина приче, и друго, како да учините да се глумци осећају највише могуће комотно да би могли да уђу у ликове и изграде их. Омогућити глумцима окружење које не сме деструктивно да утиче на тај процес. Када, рецимо, радите интимну сцени а око вас је екипа од 50 људи, веома је важно креирати окружење у којем је најбитније оно што се дешава с глумцима. Сви људи из технике морају бити концентрисани на то: камерман, тонац... Ствар је у креирању интимног троугла: редитељ, глумци, екипа. Све остало је велика машина и пружа вам подршку коју не смете занемарити. На пример, када радите гигантски филм као што је „Индијана Џонс и артефакт судбине“ са Харисоном Фордом и Фиби Волер Бриц, свакако процес стварања желите да заштитите од те неминовне машинерије. То је најважније, јер мислим да инспирација потиче од глумаца. Зато је редитељ фокусирана на глумце и доноси одлуке када види како су глумци урадили свој посао. Много тога можете предвидети, јер имате књигу снимања, међутим права инспирација за мене настаје када видим глумца како се креће, како седи, како гледа... тад и ја, рецимо, добијам идеју шта да радим са светлом. То је интуитиван, стално ангажјујући процес. Желим да реагујем и волим флексибилност у раду. Зато волим редитеље који исто то воле. Инспиративно је радити са онима људима који су вољни да откривају ствари током самог процеса.

Владимир Црњански

ПРЕДЛОГ ЗА ЧИТАЊЕ

Златни век српског
песништваСелимир Радуловић
(Фондација Група север, Културни центар
Војводине „Милош Црњански“)

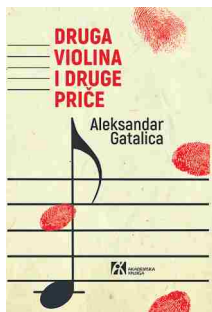
Појавило се четврто издање сад већ култне антологије Селимира Радуловића која, како би то рекла Исидора Секулић, „оверава усправљање некада светлога хоризонта српскога. Реч је, наимае, о намери да се једним антолозијским пресеком учини рељефном основна линија кретања златног века српског песништва, од Лазе Костића до Драгана Јовановића Данилова, и укаже на његове изразите вредности и непоречиве лепоте. „Сви песници сабрани у овој књизи станари су исте куће, дакле, сви станују под истим кровом - под кровом српског језика”, наводи Радуловић. „У песмама које се налазе у овој антологији блистају наша прошлост, наша садашњост и наша будућност. Песници који су их испевали, с природним даром стихотворства, тражили су највише и најбоље у дубинама знања. Јединствени у својој елементарности, они су имали вишак смисла за Једно и Све – за лепоту“.



Један од најпризнатијих савремених српских аутора огласио се новом збирком кратких прича које су спој уметничке сензибилности, емотивних нијанси и дубоких људских односа. Свака приповест у овој збирци открива сложене судбине ликова, њихове унутрашње борбе и неизговорене жеље, често кроз призму музике и уметности. Гаталица мајсторски користи музику као метафору за међуљудске односе, откривајући како су тонови и мелодије способни да пренесу оно што речи често не могу. У причама се преплићу љубав, туга, чежња и уметност, стварајући богат тапесирију емоција која резонира са читаоцем. Гаталицина проза је богата, сензибилна и дубоко хумана, чиме успева да створи атмосферу која оставља снажан утисак на читаоца. Његове приче нису само литерарна дела, већ су и емотивни пејзажи кроз које читалац путује, откривајући лепоту и бол уметности и љубави.

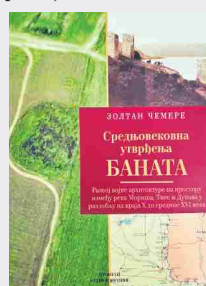
Друга виолина
и друге причеАлександар Гаталица
(Академска књига)

Један од најпризнатијих савремених српских аутора огласио се новом збирком кратких прича које су спој уметничке сензибилности, емотивних нијанси и дубоких људских односа. Свака приповест у овој збирци открива сложене судбине ликова, њихове унутрашње борбе и неизговорене жеље, често кроз призму музике и уметности. Гаталица мајсторски користи музику као метафору за међуљудске односе, откривајући како су тонови и мелодије способни да пренесу оно што речи често не могу. У причама се преплићу љубав, туга, чежња и уметност, стварајући богат тапесирију емоција која резонира са читаоцем. Гаталицина проза је богата, сензибилна и дубоко хумана, чиме успева да створи атмосферу која оставља снажан утисак на читаоца. Његове приче нису само литерарна дела, већ су и емотивни пејзажи кроз које читалац путује, откривајући лепоту и бол уметности и љубави.

Утврђења Баната
Золтан Чемере

(Прометеј, Архив Војводине)

Ова је монографија резултат вишегодишњег истраживања Золтан Чемере, признатог кикиндског историчара. Иако је градња фортификација присутна и у ранијим епохама, са првим процватом на прелазу из бронзаног у гвоздено доба, добила је поново на замаху у позном средњем веку када је Банат представљао пограничну област Угарске – прво према Бугарској, Византији и Србији, а затим и према Отоманској држави. Аутор посебан акценат ставља на дешавања у 14. и 15. веку, када је овај простор био изолован сталним турским нападима и тада је заправо Дунав са својим тврђавама требало да представља баријеру која ће зауставити даљи продор Османлија. У књизи обрађује више од 100 локалитета са остацима утврђења, од којих је до данашњег времена претекло тек десетак.



Ова је монографија резултат вишегодишњег истраживања Золтан Чемере, признатог кикиндског историчара. Иако је градња фортификација присутна и у ранијим епохама, са првим процватом на прелазу из бронзаног у гвоздено доба, добила је поново на замаху у позном средњем веку када је Банат представљао пограничну област Угарске – прво према Бугарској, Византији и Србији, а затим и према Отоманској држави. Аутор посебан акценат ставља на дешавања у 14. и 15. веку, када је овај простор био изолован сталним турским нападима и тада је заправо Дунав са својим тврђавама требало да представља баријеру која ће зауставити даљи продор Османлија. У књизи обрађује више од 100 локалитета са остацима утврђења, од којих је до данашњег времена претекло тек десетак.

ИЗ ПИШЧЕВЕ БЕЛЕЖНИЦЕ

Крф (3)

Владимир Пиштало

Вечерали смо на крову хотела Cavalieri. Ђелави гост је похвалио фризуру ђелавог келнера. Гледали смо на тврђаву и храм. И море. Пучина је додирнута светлим прстом божијим. Био је то свиреп тренутак. Свеће су упалили испод мора. Подмладили су се фењери. Осветлио се грчко-енглески храм у тврђави. Поглед је био... Као Рио. Као кровови Хаване. Као... Као...

Немица сама у црвеној хаљини пила је вино и смејала се у мобилни. Изгледало је као да говори месечини.

Са десне стране је био залив Гарица. Ту је Одисеј наводно срео принцезу Наусикају. Рекао јој је да њена породица мора бити пресећена што је има. Ако је уопште смртна.

Нешто даље је Мон Репо. Тамо је рођен војвода од Единбурга. Ишао сам једном кроз тај древни врт. Мирисали су борови. Чули су се цврчци. Ђиђиђиђи. Пробијао сам се кроз мистичну тмину и ко-



начно избио на купалиште. Камени мол је био изувијан час на једну час на другу страну. Изгледало ми је као да су плажу изградиле Римљани и да од времена Каракале чаме заборављена. Ту је извирао један свети извор.

Недалеко је био ресторан где су кристални лустери висили на дрвећу. Ту смо седели једно вече.

Пошао сам на Палеокастрицу. Боја воде је била зелена. Вода је била хладна. Дасија је знатно топлија. У Палеокастрици се скаменио још један Одисејев брод. Возили смо се узбрдо. Стали смо у ресторану са погледом. Јели смо хоботницу у сирћету и рибу. Два сата смо разговарали о Медитерану, о сукобима Грка и Феничана на Сицилији. Наставили смо пут. Сели смо у посластичарницу. Келнерица се звала Амелиа. Била је из Румуније. Заглухнули смо од величанствености. Био је то Капри.

Само за нас. Лебдели смо над вилдиком. Пала је крупна али кратка киша.

Следећи пут сам из базена Golden Fox гледао залив као из авиона.

На излету бродом с нама су пошле две Рускиње из Естоније. Једна је радила у Лондону као туристички агент. Друга нам је рецитовала Пушкина и Ахматову. Сликала се као да се даје. Срђан, детињаст доктор из наше групе, се заљубио у њу. Јоргос је био стари морнар са брадавицом на носу. Четири године је живео у Немачкој, две у Индији. Сад је чувао наш хотел. Увече смо пили пиво.

– Шта значи црвени месец? – питао сам га.

– Сутра ће бити вруће – одговорио је он.

Срђан је причао о Рускињи из Естоније и викао:

– О људи!

Лајали су летњи пси. Урлали су пламени лавови лета. Летњи змајеви су блували ватру. Мирисала је летња ноћ. Бог Пан је одјекивао у свим одјецима Крфа... ■

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Највиши домети српске поеме

„Ненадмашне поеме: антологија поема српске поезије”, Симон Грабовач
(Издавачка књижевница Зорана Стојановића, Архив Војводине, Нови Сад, 2023)

Пише: Сања Перич



Антолозијски избори представљају увек потврду сазреле свести о једној духовној појави коју је, у складу са културним и историјским потребама средине, могуће промишљати на једној вишој, синтетичкој равни. Јединствени подухват Симона Грабовца није само „златни пресек” уметничке речи, већ и подстрек за реинтерпретацију тренутне поетске стварности, али и слуге нових стваралачких перспектива. Након *Антологије српских поема за децу* Слободана Ж. Марковића 1996, и *Златних стихова: антологија поема о љубави* Пере Зупца 1998. године, ово је прва антологија са фокусом на једну од најосетљивијих врста у књижевности. О њеној жанровској неразграничености и термилошкој недоследности пише и Грабовач у својим Уводним напоменама, где се концизно разматрају проблеми уцеловљења антологије. Обухвативши тридесет и једног песника са педесет и једном песмом, о којима су дате драгоцене Биобиблиографске белешке и Завршна напомена на крају књиге, приређивач је, захваљујући истанчаном песничком нерву и прецизној методолошкој артикулацији, саставио избор који оправдава своју насловну одредницу.

Књига се отвара једном од најпознатијих песама српске књижевности, „Santa Maria della Salute” Лазе Костића, а завршава поемом „Хороскоп” Раше Ливаде. Хронолошки принцип разврставања аутора у антологијама често није у развојној функцији, са потенцијалним занемаривањем промена и рецептивне димензије. Будући да се поемско стваралаштво српске поезије сагледава у периоду нешто дужем од сто година, традиционални приступ показао се као најбољи, мада је Грабовач назначио занимљиве могућности за будућа обликовања сличних антологија. Наимае, са осномом у појединим великим поемама, попут Бојићеве *Плаве гробнице*, могла би се саставити мрежа неколико повезаних поема, уз fine песничке дослухе и одзиве. И без издвајања појединих тематско-мотивских чворишта, јасно се истичу љубавне и родољубиве поеме, при чему је и песничшто сексуалности коначно добило заслужени простор. Сам избор песника, међутим, не до-

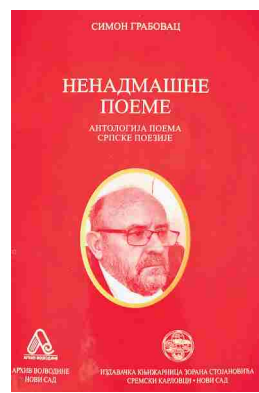
носи велика изненађења, у складу с насловом и највишим естетским дометима овог дела песничког стваралаштва.

Лазе Костић, Војислав Илић, Милан Ракић, Дис, Растко Петровић и Милан Дединац заступљени су сваки са по две поеме, док су Шантић, Бојић, Душан Матић, Десанка Максимовић и Мони де Були присутни са једном песмом. Овом, условно речено, првом делу антологије, припадају Црњански и Давичо са своје три чувене поеме, након чега следе Скендер Куленовић и Бранко Ђоковић са по једним остварењем. Највећа промена у тону осећа се након поема Васка Попе и Миодрага Павловића. Пријатну новину представљају поеме „Темпо секундо” Душка Трифуновића и „Волеле су ме две сестре, скупа” Милана Милишића, које нису толико познате широј културној јавности и призивају нова читања и тумачења њиховог песништва. Стеван Раичковић познатији је по другим својим остварењима него по поеми „Разговор с иловачом”, што доприноси једном другачијем сагледавању односа различитих уметности у његовој поезији. По једна поема Ивана В. Лалића, Мике Антића, Љубомира Симовића, Бране Петровића, Пере Зупца, али и скрајнутих песника Милана Комненића и Војислава В. Јовановића,

нашла је место у овом избору, док су Бранко Миљковић и Милосав Тешић заступљени са по две песме. Највише простора добио је Матија Бећковић са пет поема. Тиме је на изврстан начин њихова присутност и популарност у нашој свакодневној култури сагледана кроз призму релевантног и критички вреднованог поемског стваралаштва.

Три поеме Раше Ливаде заокружују антолозијски избор Симона Грабовца. Инвентивност на плану метафорике, избора тема и конституисања лирског субјекта показују на који начин се поема мењала и развијала од романтизма. Одлука приређивача да се све поеме представе у целости, а не делимично, како је неретко случај у сличним изборима,

даје потпунију слику ове књижевне врсте и оживљава делове истргнуте из контекста. Чак и новија проучавања поема у наставним програмима показују да се интерпретација кроз одломак чини методички неподељном. *Уцеловљење антологије* увек је храбар и ризичан подухват, али је Грабовач показао да је дорастао таквом изазову, отворивши пут будућим антологичарима новијег поемског стваралаштва. ■



ПРИЧА О КЊИГАМА

Јавна агенција старе Југославије

Пише: Ђорђе Писарев



Али сву ноћ је сањао своју кућу и лутао у сну кроз разне одаје тражећи нешто што није могао пронаћи, а ни сетити се није могао како то нешто изгледа, казује у роману "Хобит" мајстор Толкин. Па, зар није живот грађа од које се плету снови, валда беше тако, или нешто слично, давно још закључио [експир? С временом које пролази, посматрајући са сада већ огромне временске дистанце, готово временске провалије, када бисмо били мало више филозофски расположени, готово да бисмо ствари могли да поставимо и обрнуто, дакле да устврдимо да су снови ти око којих се гради живот, то јест књижевност, али не треба претеривати! Банална узречица "некад било па се спомињало" могла би да се примени код тумачења прозних књига наших савременика, којима неће помањкати материјала за приповедање уколико се у својим новостима држе прошлости, да би до садашњости стигли преласком преко моста који несигурно памћење претвара у колебљиви ововремени тренутак.

Тако један од успутних јунака романа Бранка Анђића "Тајна агенција нове Југославије", који се бави биографијом новинске агенције Тањуг и у коме наратор и сам признаје у самоироничном трену да је можда тек "хроника погрешно упамћених анегдота", извесни Миланче, перфориста, казује, а готово да кука:

"У спољну су донели неколико рачунара којима још нико не влада, али кажу да ће у догледно време све да ради преко њих. Неће више бити ни телепринтера, ни дактило-биора, ни перфорисаних трака, неће бити папира! Где ли ће завршити све ове писаће машине? Папир, индиго? И ко зна шта је за њих 'догледно време'! [та ће бити са свима нама, у догледно време. Ми, перфористи, има да нестанемо!"]

Исказ за њега мање-више трагичан јер говори о времену које истиче, о неминовном крају како институције тако и њега као људске јединке, а за нас читаоце тек носталгичан.

Иван Ивањи, тек, потписујући се као тестаментарни сведок једног времена, не бежи од носталгије у књизи "Било једном у Југославији"; од Бранка Ђопића, преко Голог отока, излета у детињству, првог аутомобила, опчињеношћу морем, опроштај од детињства али и од Југославије... Носталгија, носталгија:

"Већина мојих познаника радо прича анегдоте о свом војевању. Нисам изузетак, али овде за то нема много места. Занимљиво је што сам најзад упознао много младих људи из разних делова Југославије, њихова расположења, планове, погледе на свет, снове..."

Читав низ савремених прозних књига изниклих у задњих годину, две, залази на терен блиске прошлости. Владан Матијевић у "Пакрацу", Стево Грабовац у "Послије забаве", Анђелко Анушић у "Магленој авлији", Бојан кривокапић у "Вили Фазанки", Горан Марковић у роману "Доктор Д.", чак и Владимир Табашевић у "Ноћним речима" или Дејан Стојиљковић који је романирао живот (и смрт) Бранка Миљковића ("Звезда над празнином")... Истеклим временом и догађајим на овим нашим теренима бави се и Миљенко Јерговић, који "покрива" нови - стари регион Хрватске, Босне и Србије, а Владан Матић ("Завршавање двадесетог века", "Шангај, и пола света") у својим фантазмагоријским скицама које обухватају већи део овдашње Европе исцртава поетизоване митове и снове налик на фрагментарну историју, а понешто удаљенијим "догађајима" бави се Мирослав Васин ("Липе не миришу увек исто"), а Радован Влаховић у тек објављеном роману "Љуба" вешто је помешао породичну историју и харизматичну 1948. годину у негдашњој Југославији. У роману који се зове - ето ти га сад! - "Дубока носталгија", Борис Миљковић испишује апдајкове "Парове", али смештене у оквиру граница Источне Европе...

Ово је тек део приповедачке грађе која се бави негдашњом Југославијом. Углавном су приповести које су нам предочене драматичне, тескобне, а у мањем броју можемо их назвати "југоносталгичним". Чињеница је да се овом грађом баве и млађи писци, који готово да и не могу да се сећају ових старих времена јер је њихова копчак тек то што су успели да се роде у време Тита, Партије, синдиката који додељује свињске полутке и станове и води у одмаралишта на хрватском приморју, социјалистичког самоуправљања, "фиће" и "југа", телевизора ЕИ-Ниш и сличних духовних и материјалних артефаката. Али је зато Иван Ивањи могао да устврди: "Нисам ја тема, него земља у којој сам живео и био млад, у којој сам остарео и доживљавао све њене промене, туге, радости. Живим и пишем у њој, због тога себе не могу да изузем кад причам како је једном било у Југославији".

(У то доба био сам млад и ја. Било је ОК, али носталгија? Не, нисам заинтересован.) ■

ПИСМО ГРИГОРИЈУ (БОЖОВИЋУ)

Колашин је изнад нас

Пише: Драгиша Бојовић



Лакше би нам било да магла може да притисне Колашин као Косово. Неће магла на Колашин. Није Колашин Косово. Тежак мрак, уместо магле, притиснуо Колашин. Црни се црни Колашин.

Нисам ни уморан ни уплашен иако у мени непрестано нешто брекће. Личим на уморног вола из бразде. На вола који тегли и не посустаје. Али се не плаши нове бразде.

Не тражим да се смирим иако је смирење потребно сваком човеку. Можда неколико ових речи, ово писмо које ће те сигурно негде наћи, може учинити више него молитва пред Светом Руком. Опрости Господо, као да ни сан под кивотом Светог Петра Коришког не нуди наду као писмо. Зато ти пишем и не чекам одговор. Писмо је Колашина ради, не због мене.

Ово хоћу да ти кажем: Кад кренеш из Бишева, низ Ибар, према Колашину, застани у Рибарићу, под Ђурђевицом. Размисли има ли смисла нагонити коња ка Колашину. Размисли има ли смисла уопште мислити о

Колашину. Није то твој Колашин. Не чека те Аврам Луковић са гулама. Јосиф Јанић у Брњаку рони сузе. Не подиже главу. Димитар Кокера тужи као кукавица. Позавидела би му свака нарикача.

Пали стари храстови. Ни махнити поп Радојица Клициновић се не оглашава.

Нит се моли нити куне. Лукин вир прогутао онај поносни Колашин, остао само вртлог да прича, не људима, него небу: Био једном један Колашин.

Зато, Григорије, не прилази Колашину. Окрени ка Пазару. Сврати у Црниш или иди у Дугу Пољану. Прошли су сви избори, нико те мрко погледати неће. Причао си нам да волиш ту Дугу Пољану иако она не мари за крмски Колашин нити за твоје гласове.

Или иди у Сопоћане, подижи пало камење. Иди на Ступове. Подижи ступове.

Иди било где само не свраћај у Колашин. Насред Радич-поља раширио се

Азем Бејта, разапео шатор као некад Мурат. Попалио успут Дријен и Црепуљу, прегазио Ибар на сваком месту. Прегазио Колашин. Ђути Колашин, не јеца. Двори лаушког војводу и крајмировачког барјактара. Цела се Дреница и пола Бољетина руга Колашину. Из Дренице се није померио само Љуљ-Бинак. Неће он да сеири над колашинском муком. Ионако је убијање за њега уметност а не прилика за плач-ку.

Други Дреничани нису као он. Померили своје међе до Брњака. И то им је мало, хоће до Мораве. А Мораву ћути. Не сања Карађорђе сан. Неће да грли Лаб и Ситницу.

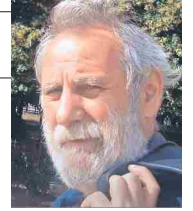
Зато не долази, стани. Заноћи у пољу, заноћи под буквом, остани на коњу. Падни са коња. И то је боље него да свратиш у Колашин. Немаш код кога. Умрло старо и храбро. Остала нокоштиња и пашљиво. Гласнија су деца у колевци него у гори у хајдуци. Гласније су пти-



ХОМО ПОЕТИКУС

Све је један кроз један

Милутин Мићковић



Све је један кроз један
Ако не видиш сад, видјећеш
Како је један сакривен
у свему другом
Зјеница ока које не стари
Коју понекад видим
И у твојим зјеницама
Које ме преплаве

Не плачи, све ће бити у реду
Срце постаје срце на ватри
Док му радост не да ништа мислити

Нека се руше градови
Који већ тешко притискају невину
земљу
Својим надахнутим пакловима
Важно је да можемо да се гледамо,
Напајамо бар минут
Оном ватром која се не гаси
Кроз коју видимо
Да је све у реду
И да је Бог среди нас

Не можемо све ужасе примити у
срце
Али можемо онај најљепши
Бити човек који лијепо пламса
Бар минут

Над провалијом

Из рукописа

це но гуслари. Усправнији су они у гробовима него ови у домовима. Можеш онда разумети како нам је. Лакше нам је да те испраћамо него да те дочекујемо. Ниси навикао да се стидимо, а за друго сада и нисмо.

Размини. Окрени коња. Врати се на крају у Штавицу или у Бихор. Иди у Пљевља. Иди где год хоћеш. Само нам не долази. Немаш код кога. Како да те погледамо у очи? Све смо дали, ништа нам није остало. Можда ће Дреничани и тебе узети иако си са њима био колико и са нама. Ако можеш да нас мимоиђеш, иди у ту љуту Дреницу. И не чуди се ако је не препознаш. Није то твоја Дреница. Нема твојих кумова, побратима. Сваки је Дреничанин зарозани Бејта.

Не тражи ништа. Ничега нема.

Иди где год хоћеш. До Дримкола и Ђевђелије. Можда те тамо неко препозна. Иди и остани мало. Можда се Колашин пробуди. Можда ћеш имати где да дођеш.

На крају ово хтедох да ти кажем: Мучениче наш Григорије, ако си удостојен небеских стаза, ипак не чекај ни трена. Заборави шта сам ти писао. Дођи у Колашин. Помози Колашину. А са нам шта буде. Колашин је изнад нас. ■

„БОБ ДИЛАН: ПОЕТИКА ОДМЕТНИШТВА“ ЗОРАНА ПАУНОВИЋА

Бескрајна турнеја и прича без краја

Пише: Драган Стошић

Недавно је на полице књижара у Србији стигла нова, необично конципирана биографско-рецензентска књига професора Зорана Пауновића - *Боб Дилан: Поетика одметништва*, коју је објавио београдски *Clio*. Тако је човек који већ годинама ради на случају *Дилан* у Србији, најпре као пажљиви слушаца, а затим и преводитељ његову поезију и прозу, и пишући есеје у којима се бави феноменом Дилана у контексту светског културног миљеа и посебно рок културе, заокружио своје и креативне приче светске звезде која не тамни већ дуже од шест деценија, а од 2016. је још сјајнија, захваљујући *Шведском нобеловом комитету*, који га је тада учинио лауреатом *Нобелове награде за књижевност*.

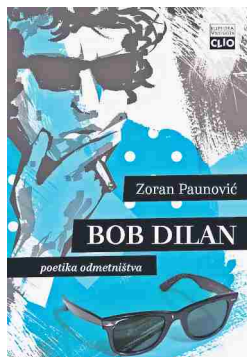
Реч је, уkratко, по ауторовим речима, о књизи која није ни биографија, нити критички преглед уметничког рада, ни прича о ономе шта је утицало на њега, него све то заједно, колико је било могуће спаковати у једној књизи просечне дебљине. Структура књиге показује ауторову жељу да направи један, што целовитији портрет уметника, где читалац, може се рећи, коцкицу по коцкицу, конструише сложену уметничку личност, откривајући тренутке који су значајни за његово емотивно и интелектуално уметничко формирање. „Занемаривао сам податке који би ти били само у функцији података. Дакле, циљао сам све оно што помаже разумевању Диланове личности. Тога сам се држао и кад је реч о рецензијама његових албума, који јесу заправо његова кључна дела - 30 и нешто албума - иако нису сви једнаког квалитета. Трудно сам се, при томе, да будем максимално објективан“, објашњава Пауновић.

Пет поглавља књиге, која се шетају од четрдесетих и педесетих година прошлог века, све до недавне 2022, са оптимистичком прогнозом да ће *Бескрајна турнеја* трајати још дуго, иако је Дилан већ почео да грицка девету деценију свог живота, Пауновић на словљава по почетним строфама једне од најчувенијих његових песама - *A*

Hard Rain's A-Gonna Fall / Пашиће тешка књига са албума The Freewheelin' из 1963. Тиме он успешно успоставља везу између структуре своје књиге, Диланове поетике и једне од најважнијих његових песама. А то изгледа овако: Плавооки сине мој, реци где си био?, Плавооки сине мој, причај све што је било, Сине мој плавооки, а шта си чуо кажи?, Плавооки сине мој, реци кога си срео? и Плавооки сине мој, реци ми, шта ћеш сада?

Тиме и закључни пасус Пауновићеве књиге, у коме он објашњава да је Дилан „човек са хиљаду лица, или пре хиљаду маски, иза којих је увек оно једно лице, лице човека који никада заправо није желео да буде нечији предводник, проповедник, ни пророк, као ни књижевник, редитељ или глумца... Иза свих његових маски, дакле, и данас се назире лик маленог плавооког момка који је седином јануара 1961. допутовао у Њујорк, да обиђе болесног Вудија Гатрија и да се потом врати кући. А онда се ипак задржао нешто дуже но што је намеравао. Остало је историја - бескрајна турнеја и прича без краја“.

Пратећи задату тему - разумевање Диланове личности, аутор и за рецензије бира тридесетак албума - од првог, једноставно названог *Боб Дулан* (1962), до оног из 2022, *Rough and Rowdy Ways*, који су садржали само његове оригиналне ствари - на којима су први пут објављене неке његове песме, макар то биле само две-три, као што је случај са првим из 1962. „Прадио сам, пре свега песнички, али и музички и целовит уметнички његов развој. Нисам, рецимо, представљао *живе* албуме, зато што на њима нема нових песама“, објашњава Пауновић, иначе редовни професор за ужу научну област енглеска и америчка књижевност на Филозофском факултету у Новом Саду и Филолошком у Београду и дописни члан САНУ. ■



ФИЛМ НЕДЕЉОМ

О срећном селу

Пише: Владимир Црњански

Могао је то бити само прилог антрополошком истраживању о српском селу данас. Пропагандни филм о изворној лепоти и безусловној радости живота у забаченим засецима, те потреби насељавања многих, готово напуштених. Исто тако, могао је то бити рекламни материјал окружног туристичког савеза о природним лепотама руралне Србије. Оптимистична промоција чистог ваздуха и на првом месту добродушних, вредних и сложних људи. Или само сегмент етнолошког филма о претеклим, старим обичајима и неговању живих религијских уверења, а богами и репортерски запис о дометима екстензивног воћарства и пољопривреде - људском, ручном раду, уз колику - толику помоћ, за брда прилагођених машина, којима се ствара оно од чега се поштено живи. Могло се то сагледати и као прича о данашњој Србији из визуре оновремених, о свету добро обавештених сељака, који ипак гледају своја посла, док им се то дозвољава.

“Планета Шљивова” и јесте све то заједно, а у

јалног пакла, послужили су снимци неких на планети актуелних рударско-еколошких катастрофа.

У све ово што смо видели у овом филму (31. Фестивала европског филма Палић, селекција Еко док), врсног, награђиваног документаристе Владимира Перовића, с пуно разлога морамо да верујемо. Непретенциозним, ненеметљивим, негламурозним, до некле старовременским документаристичким приступом и теми, и реализацији; периодичним, на више година распоређеним боравцима на терену и обиљем бриљантно снимљеног материјала склопљеног да дише и пулсира истинским животним ритмовима у природним циклусима годишњих доба, дошло се до филма који гледаоцу предочава остварену могућност, ма колико једноставног, толико и смисленог живота.

Филм “Планета Шљивова” не идеализује али ни не мрачи, оно у њему идилично је незаслађено, никада новофолклорно кичасто, приказано са довољно дистанце али и присности. Несумњиво, Перовић је и сада као у оставрењима свог досадашењег немалог документаристичког опуса, испровоциран је, надахнут и подстакнут стварношћу, њеним лепотама, али и тамним странама. Његов одго-

Документарни дугометражни филм

„Планета Шљивова“;

сценариста и редитељ: Владимир Перовић;

сниматељ: Предраг Бамбић;

монтажа: Никола Егерић;

дизајн звука: Дора Филиповић;

продуценти: Предраг Бамбић

и Владимир Перовић;

продукција: „Montage“, Београд

укупном збиру и учинку, изнад свега је ангажован документарца, који на свој мек, тих начин, и ваљда зато са одложеним, али снажним дејством, а без бројки и сувишних речи, говори о ономе како јесте и ономе шта би могло бити. А шта би могло бити, слуте сами мештани. У драматичном обрту у последњим минутима филма, аутор то експлицитно износи - оближњим рударењем ваљда скупocene руде, ништа не би остало исто. За илустрацију тог потенци-

вор на те подстицаје, који стижу до свих чула и креирају мисли, и у овом случају, готово беспрекорно је артикулисан и избалансирани.

Тако нам “Планета Шљивова” каже, подсећа нас, да је ова наша земља мала и да у њој још увек свугде живе људи. Живе већином скромно али поштено, и сада мирно. И то није бајка. А шта је било после, могуће је, видећемо у неком од будућих Перовићевих документарца. ■



ПРОЗОР У СВЕТ



Сенка богова

Џон Гвин
(Лагуна, 2024)

Џон Гвин (1968) је енглески писац епске фантастике који је имао ту срећу да му име постане довољно препознатљиво у САД да сасвим обезбеди себи стабилну позицију на овом највећем и најмоћнијем светском књижевном тржишту. Његови фанови су често довољно гласни на интернету да су издања Гвинових књига испраћена са пажњом, и успешна. Свакако да у приказима оваквих књига треба бити јасан – у оквиру онога што Гвин жели да постигне, он је сасвим компетентан писац, на сличан начин на који је и један од најпродаванијих модерних писаца епске фантастике Брендон Сандерсон суверен у својој техничкој изведби. Коначно, вероватно се ту крије и тајна њиховог успеха – као и Сандерсон, Гвин поштује и прати очекиване конвенције свог жанра, не компликује нарацију, и не покушава да експериментира превише, с том разликом што су у Гвиновом случају у питању далеко једноставнији светови, са не тако богатим ворлдбилдингом (што је, опет, очигледно била и намера аутора).

„Сенка богова“ је први део трилогије смештене у свет у ком су богови мртви, што, свакако, представља Гвиново читање Рагнарока, нор-

Реч критике

дијског сумрака богова, и новог света који би изникло после катаклизме. Тај „нови свет“ Гвин је осмислио тесно се ослањајући на приказе викингског начина живота, са пуно реалистичних детаља, евоцирајући приповедачки стил епова у ком се епизоде нижу једна за другом, стварајући ефекат слушања дуге саге поред ватре. Прича прати ратницу која покушава да пронађе свог отетог сина, бившег роба у потрази за осветом, и ловкињу која жели славу на бојном пољу.

Оно што свакако привлачи једну врсту читалаца је Гвинов потпуни недостатак ироније или било какве врсте метатекстуалности и отклонка при приступу сопственој нарацији што је постало ретко у савременој популарној култури, одавно под утицајем постмодерне у којој је овакав искрен“ приступ обично схваћен као наиван. Гвин (који је и у правом животу заљубљеник у викингску културу) пише у стилу старинских текстова попут Конана или Тарзана – његови хероји су храбри, зликовци су страшни, ноћи пуне неизвесности а пејзажи величанствени и опасни.

Настаја Писарева

Цитат

Зачу се тутњава, налик на грмљавину у даљини, али Елвар је осети кроз чизме, подрхтавање у својим костима, и виде како се шљунак на жалу комеша као када песак пролази између прстију. У даљини се падине огњене планине затресоше, дрвеће се зањиха, наноси снега спадоше и црвене вене растопљене ватре рапсласаше се. Елвар осети налет страха, свет као да застаде а сви на жалу се укопаше и престаше да раде шта су дотада радили и загледаше се у планину.

Онда се свет врати у природно стање, тутњава прође као далека олуја.

„Лик-Рифа се копрца у својим окрвима“, промрмља Гренд.